

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 18 - Sayı / Issue: 35 - Yıl / Year: 2023

ISSN: 1306-4223 / e-ISSN: 2822-4612

Modern Düşünce Akımları ve Tasavvufî Düşüncenin Önemi

Movements of Modern Thought and Significance of Sufi Thought

Esmâ Sayın

Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assoc.Prof.Dr., Balıkesir University Faculty of Theology
esmasayin16@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9420-700X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme Makale / Review Article

Geliş Tarihi / Received: 05.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 05.12.2022

Cilt / Volume: 18, Sayı / Issue: 35, Sayfa / Pages: 113-122

Atıf / Cite as: Sayın, E. (2023). Modern Düşünce Akımları ve Tasavvufî Düşüncenin Önemi [*Movements of Modern Thought and Significance of Sufi Thought*], Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-*Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 18/35: 113-122.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Modern Düşünce Akımları ve Tasavvufî Düşüncenin Önemi

Öz

Tasavvufta, insanın gerçek aşkı, Rabbine olan aşkıdır. Tasavvufî düşüncede insanın kendini sevmesi ve kendisine âşık olması anlamını taşıyan narsizm düşüncesi reddedilerek insanın Rabbine âşık olması öngörülür. Makalede hümanizm, pragmatizm, hedonizm gibi düşünce akımlarının çıkmazlarına karşılık tasavvufun öngördüğü düşünce sistemlerinin çözümler sunduğu ele alınmıştır. Mesela insan, hümanizmin dayattığı bencil ve ben merkezli bakış açısı yerine samimiyetle Rabbine bağlanma olan ihlâs anlayışıyla hayatını anlamlandırır. Pragmatist anlayış, aynı zamanda başarı odaklı bir felsefedir. Bu bağlamda tasavvuf, kişisel menfaate dayalı pragmatizm anlayışı yerine insanlara fedâkarlıkla yardımda bulunma ve kardeşinin iyiliğini kendi menfaatinin önüne geçirecek ona koşulsuz yardımda bulunma duygusunu esas alır. Hedonizm denilen 'hazcılık' anlayışı, insanın istek, ihtiyaç ve arzularından beslenir. Tasavvuf, nefis ve arzu merkezli zevkleri amaçlayan hedonizmin yerine ilahî heyecanları ve zevkleri esas alan vecd duygusunu ve Rabbin ikramlarından memnun olma olan kanaat anlayışını merkeze alır. Böylece bu makalede tasavvufî düşüncenin modern dönemin düşünce akımlarının içerisindeki sorunlara karşı çözüm ürettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Narsizm, Hümanizm, Pragmatizm, Hedonizm.

Movements of Modern Thought and Significance of Sufi Thought

Abstract

In Sufism, the real love of man is his love towards his Lord. Sufi thought refuses the act of self-love, called narcissism, and anticipates being in love with the Lord. In this article, it is discussed that the thought systems envisaged by Sufism offer solutions to the deadlocks of thought movements such as humanism, pragmatism and hedonism. For example, man makes sense of his life with sincerity, which is sincerely connecting to his Lord, instead of the selfish and self-centred perspective imposed by humanism. Pragmatist understanding is also a success-oriented philosophy. In this context, Sufism is based on the understanding of altruism, which is to help people with self-sacrifice and to help people unconditionally by putting the welfare of their brother before their own interests, rather than the understanding of pragmatism based on personal benefit. The understanding of hedonism, which emphasizes the principle of 'enjoyment', is fed by human needs and desires. Sufism focuses on the understanding of contentment, which is ecstasy instead of hedonism, which aims at self and desire-centred pleasures. Thus, in this article, it has been concluded that mystical thought produces solutions to the problems in the currents of thought of the modern period.

Keywords: Sufism, Narcissism, Humanism, Pragmatism, Hedonism.

1. Giriş

Batı'da modern düşünce akımlarının kaynağının oluşum süreci, Rönesans'la başlamış, Reform hareketleriyle devam etmiş ve Hümanist düşünce akımlarıyla Batı toplumlarını ve bütün toplumu etkisi altına almaya devam etmiştir. Özellikle aydınlanma çağı adıyla başlayan XVII. yüzyıldaki maddeci ve pozitivist düşünce akımları, insanları, maneviyattan uzaklaştırarak, insanın kendi kendisine yabancılaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da hem Batı'da hem de Doğu'da mistik ve sūfi akımlar, bu insanî yabancılaşmaya karşı alternatif düşünce sistemleri üretmişlerdir. Biz bu makalede, bize ait olan Tasavvufî düşünce sistemleriyle, Modern düşünce sistemleri arasındaki farklılıkları belirtmeye çalışacağız. Ancak önce, İslam Tasavvufunun temel paradigmalarına kısaca işaret ederek konuyu işlemeye devam edeceğiz.

Tasavvuf ilmi, insan nefsinin hallerini ve onun terbiye metotlarıyla ilgilenen bir bilimdir. Tasavvuf, konu olarak ilahî aşkla, insan düşüncesini bütün boyutlarıyla ele almaktadır. Bunun için tasavvufta, Allah-insan-kâinat aşkı ve bütünlüğü konu edinilir. Özellikle tasavvufî düşüncede, insanın kötü ahlaktan uzak durması ve güzel sıfatlarla ahlaklanması çok önemlidir. Aslında insanın kötü ahlakla ilişkisi oldukça çoktur. Ancak en temel olanları mutasavvıflar, on tane kabul etmektedirler: Onlar; yemek hırsı, konuşma hırsı, sinirlenme, haset, cimrilik, ne söylediğini bilmeyecek derecede düşüncesizlik, dünya sevgisi, kibir ve riyadır. Bu bağlamda tasavvuf, insan-ı kâmil düşüncesiyle insanı, bu kötü ahlakî sıfatlardan kurtarmaya çalışmaktadır. Tasavvufta insan, ilâhî isim ve sıfatları bir ayna gibi yansıtmaya yetkili eşsiz bir varlık olması nedeniyle bütün varlıklardan üstün olup, insan-ı kâmil sıfatını kazanmıştır (İbn Arabî, 1992). Ayrıca insan, bütün yönleriyle ilahî isim ve sıfatları ahlakında ve davranışlarında yansıtmaktadır.

2. Tasavvuf'ta İnsan-ı Kâmil

İnsan, kendisine yüklenen ilâhî bilgiyi anlama yeteneğiyle önce kendisini sonra da bütün eşyayı kavrayabilir. Bu kavrama yeteneği insanı, kâinattaki en değerli ve ilahî hitabı kavramaya en yetkin hale getirir (Şuûri, 1323). Bu bağlamda tasavvuf, insana verdiği değer çerçevesinde, ilim ile insanı bütünleştirir. Bunun için nefsini bilen Rabbini bilir, denmiştir. Zira tasavvufî anlayışta ilâhî ilimler yâda ilahî isim ve sıfatların yansımaları, insana, yaratılan varlıklar üzerinde yaptığı okumalar denilen müşâhede sonucunda gelir (Gümüşhânevi, 1825). İnsan, Allah'tan gelen bu ilmi okuyup ilâhî davranışı sergileyemediği zaman, Rabbanî güzelliklerin lezzetini alamaz ve yeryüzündeki ilahî isim ve sıfatların yansımalarını algılayamaz.

3. Modern Düşünce Akımları ve Tasavvufî Düşüncenin Önemi

3.1. Narsizme Karşı İlahî Aşk ve Tevâzu Anlayışı

İnsanın kendisini sevmesi ve kendisine aşık olması anlamına gelen narsizm, sudaki yansımasına aşık olan ve bu aşkın peşinden koşan Narkissos denilen bir adamın hikayesinden doğmuştur (Kernberg, 1999). Tasavvufta insanın kendisine aşık olması düşüncesi reddedilerek, insanın Rabbine aşık olması öngörülür. Tasavvuf kültüründe gerçek aşk, ilahî isim ve sıfatların yansımasını ahlakında yaşayan bir kulun, Rab Teâlâ'ya duyduğu kulluk bilincinden doğan aşktır.

Allah sevgisi, kulun kalbine doğan yoğun bir sevgi ve saygı halidir. Rabbine ilahî aşkla bağlanan bir kul, Rabbini sever. Böyle bir bağla kul, Allah olmaksızın bir an bile geçiremez. Aslında insan, içinde aşk olan dostluğu hep gönlünde büyütür. Ve dostunu taptaze olan bir dostlukla özler. Özlemi insanın içinde hiç tükenmeyen dostluk ise, Allah'ın dostluğudur. Buna karşılık narsist insan, yalnızdır. Allah'a âşık bir insan; kendini, bütün insanları, varlıkları ve kâinatı Yaratan'dan ötürü sever.

Narsist kişiler, menfaatleri doğrultusunda başkalarını kullanırlar. Narsistik kişilik bozukluğuna sahip kişiler, kendilerinin çok önemli olduğuna inanırlar; kendi başarı ve yeteneklerini aşırı derecede abartırlar; onlar, olağanüstü yeteneklere sahip biri olarak bilinmeyi isterler (Koroğlu, 1994). Narsist kişiler, hastalıklı bir yalnız kalma korkusu veya kendinden kaçma gibi psikolojik hastalıkların etkisi içerisinde hareket ederler (Gilman, 1985). Buna karşılık tasavvufa göre mütevazı insanlar, Allah Teâlâ'ya değer verdikleri için diğer varlıklara da değer verirler ve onlara karşı alçak gönüllü davranırlar.

İnsan, kendi egolarının esiri olup sadece kendisine değer verip âşık olursa, tevâzudan uzaklaşır. Tevazu; azlıkla övünmek, alçak gönüllüğü kucaklamaktır (Kuşeyrî, 2003). Demek ki tevâzu anlayışı, insanı Allah'a ve insanlara yakın bir hale getirirken, aynı zamanda anne kuşun, yavru kuşlarına gösterdiği şefkatin bir benzerini bütün insanlara ve kâinata yansıtmayı sağlar. Bunun aksine kibirli insan, kendisinin Allah'a karşı doğru biri zanneder; hataya düşmesine rağmen kendisini doğru yolda görür (Muhâsibî, 1970).

Narsistik kişilik gibi ben-merkezci davranan bir kişinin, karşısındakinin rolüne girmesi ve olaylara onun bakış açısından bakması mümkün değildir (Horney, 1999). Narsistik kişilik bozukluğu olanlar, büyüklenmeci bir tavır içindedir, kendisine hayran olunmasını ister, başkasının yerine kendilerini ko-yamazlar (Hökelekli, 2009). Bu nedenle narsist insan, sonu gelmeyen ve gittikçe artan bir kibir krizi içindedir. Kibir, insanın kendisini büyük sanması, kendi kendisini aldatmasıdır. Kibirliğin en ileri şekli, psikolojide büyüklük taslama hastalığı (mégalomania) denilen ruhsal bir bozukluğa yol açar.

Kibirli insanın tevâzusunda bile kibir duygusu saklıdır. Gerçek tevâzu sahibi, her şeyde Rabbini görür. Onun için bu kişiler, kendilerinde olan tevâzuyu bile Allah Teâlâ'dan bilirler (Ankaravî, 1869). Bu bağlamda her kibirli insan, narsistik kişilik bozukluğunun etkisindedir.

Narsist insanlar, kendilerini değersiz görürler ve sevmezler. Bundan dolayı onlar, diğer insanlardan görecekları sevgiye ve alkışa bağımlıdırlar. Onlar; başkalarından gelen sevgi, bir an olsun üzerlerinden çekilince kolayca üzülürler. Narsist insan, kendisine göre eşsiz ve olağanüstü yeteneklerle dolu bir insandır (Foster, 2007). Buna karşılık narsistik insanın tam zıddına mütevazı insan, kalbini Allah'a odaklamıştır. Bu nedenle bu kişide Allah'a ve bütün varlıklara karşı alçakgönüllülük, empatiyi aşan şekilde bütün varlıklara fedakârlık ve iyilik duyguları içerisinde davranma, kendi hatalarını güçlü bir şekilde ortadan kaldırarak kendini geliştirme ve hayranlığını kusursuz varlık olan Rabbine sunma gibi özellikler belirir.

Tevâzu, şerefin avıdır. Tevâzuya devam etmek, kişinin dostunu arttırır (Mâverdi, 1988). Gerçeklere boyun büken ve zulme baş kaldıran bir insan, tevâzunun diğer boyutunu da başarır. Böylece şefkat ve sevgi kanatlarını insanların üzerine gererek tevâzunun terapi edici etkisini hisseder (Sayın, 2011). Tevâzu duygusunun yoksunluğu ise, kibir ve gurur duygusu içerisinde narsistik kişilik bozukluğu olarak ifade edilir. Kibir ve gurur, başkalarından bize hayran olmalarını, bize saygı göstermelerini ya da bizim irademize ısrarla uymalarını istemeye bizi götüren bir eğilimdir (Hökelekli, 2011). Zaten narsist insanlarda bulunmayan samimiyet ile alçak gönüllülük kardeşir.

Tevâzu yoksunluğu yaşayan narsist kişiler, kendilerine yabancılaşırlar ve git-tikçe yalnızlaşırlar. Bununla beraber narsist insanlar, benliklerini gerçekçi olmayan bir şekilde şişirerek egolarının esiri olurlar. Onlar, başka insanların yaptıkları eleştirilere sinirlenirler ve alınırlar. Çünkü onlar, mükemmel olduklarına inanırlar (Campbell, 2007). Bu nedenle tevâzu yoksunluğu yaşayan narsist insanlar, bazen aşırı kibirli bazen de aşırı kırılğan olurlar. Kibrin ve narsizmin tam zıddı bir anlayışa sahip olan tevâzu anlayışı, Allah Teâlâ dışındaki bütün varlıkların kusurlu olduğuna inanmak buna karşılık Hâk Teâlâ'nın kusursuz olduğuna inanmaktır.

3.2. Seküler Hümanizme Karşı İhlâs ve Samimiyet Anlayışı

Seküler hümanizm'e göre insan, evrenin merkezindedir. Yani hümanizm, 'insan-merkezci' bakış açısıdır (Winter, 1972, 65). Bu nedenle hümanizm, insanı evrende tek ve eşsiz değer sayan bunun yanında insanı geliştirme ve yüceltme amacını taşıyan bir düşünüşdür. Bu bağlamda hümanizm, Tanrı merkezli bakış açısına karşılık insan merkezli bakış açısını ortaya koyar. Bu bakış açısına göre insanın kendisi, en değerli varlıktır (Cassier, 1979). Hâlbuki tasavvufta insan merkezli bakış açısı yerine Allah merkezli bir bakış açısı hâkimdir. İnsan, hayatının merkezine kendisini değil; Rabbini koyar. O, Rabbine karşı her durum ve şartta samimi duygular içerisinde ihlâsla bağlanır.

İhlâs, insanın bütün işlerini, samimiyet ve iyi niyetli bir şekilde yaparak Allah'ın rızasına uygun hale getirmesidir. Sadece sevap kazanmak için iş yapmak ve ibadet etmek bile, ihlâsı elde etmeye engeldir. Bir kimsenin şöhret ve makam

elde etmek için davranışta bulunması da, ihlâs anlayışına engeldir. Bu yönleriyle ihlâs, bütün işleri Allah rızası dışındaki amaçlardan uzak tutmaktır. Dünyayı kendi etrafında konumlayan ve böylece kendini dünyanın içinde konumlayan insanın kendisi, yani 'self' kavramı, seküler hümanizmin kalbidir. Çünkü seküler hümanizm, sadece bilimde ya da sanatta 'insancılık' değil, 'insan-merkezli' bir hayatı merkeze koyar. Tasavvufta insanın hayatı, bu dünya ile sınırlı değildir. Bu nedenle insan, hayatının merkezine kendisini değil; Rabbini alır. Tasavvufa göre insanın temel amacı, samimiyet ve iyi niyetle yani ihlâsla Allah Teâlâ'ya bağlanmaktır.

İhlâs, Allah Teâlâ ile kul arasında bulunan en özel ve anlamlı bir bağıdır. Bu bağın özelliğinden ve güzelliğinden kişinin nefsinin ve şeytanın bile haberi olmaz. Çünkü yapılan bütün işler ve niyetler, Allah ile kul arasındadır. İhlâs sahibi insan, sadece Allah'ın memnuniyetini sağlamak ve O'nun sevgisini kazanmak amacıyla nice güzel ve özel pek çok işe imza atar. Seküler hümanizm, dinî değerlere ve Allah inancına insanın hayatında yer vermez. Bu noktada çağdaş ateist, materyalist ve marksist akımlar, genel olarak kendilerini hümanist akım içinde görürler. Buna karşılık tasavvufta Allah aşkı, gerçek kulluk, ibadet bilinci ve sevgisi, hoşgörüsü ve insan sevgisi esas alınır. Tasavvufa göre insan, Allah'a yürekten bağlı ihlâslı bir kuldür. Seküler hümanizm, insanın yaratıcı güçlerinin geliştirilmesini ve her bakımdan onun yükseltilmesini ister (Hançerlioğlu, 1977). Ancak insan, bu güç ve özgürlük yarışından yorularak ve toplumsal sorumluluklardan soyutlanarak yalnızdır. Buna karşılık insana yakışan davranış, Allah yolunda O'nun rızasını kazanmaya çalışmasıdır. Aslında samimiyetin olmadığı yerde insanın, düşünce ve duyguları, çarpık şekilde ilerler; bir bakıma insan, kendisini israf eder. Bu sebeple samimiyetin hedeflenmesi gerekir.

3.3. Pragmatizme Karşı Fedâkarlık ve Şükür Anlayışı

Pragmatizm, kelime anlamı olarak Türkçe'ye 'faydacılık ve yararlılık' anlamlarıyla çevrilmiştir. Pragmatizm, faydalı ve işe yarar olanın, doğru olduğunu ifade etmektedir. Pragmatist anlayış, aynı zamanda başarı odaklı bir felsefedir. Hakikatin tek ve nesnel bir ölçüğü olmadığı için başarmak istenen şeyi elde etmek için hangi yol fayda sağlıyorsa o yol kullanılmalıdır.

Pragmatist bakış açısında bir şeyin doğru olup olmadığı değil, işe yarayıp yaramadığı önem arz eder (Wells, 1986). Buna karşılık tasavvufta insanın kendi çıkarlarını ve menfaatlerini öne çıkaran pragmatizm yerine, toplumsal çıkarlar ve toplumun menfaatleri ön plandadır. Toplumun menfaatini sağlamak için kişisel çıkarlar yerine, infâk ve isâr anlayışı öne çıkarılır.

İnfâk, ihtiyacı olan insanla paylaşmak anlamını taşır; o, maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır (Zuhayli, 2005). Aynı zamanda infâk, dinin devamı için Allah yolunda harcama yapmak ve paylaşımında bulunmak, akraba ilişkilerini sürdürmek, insanlarla ilmi ve sevgiyi paylaşmak gibi güzel işleri ifade eder. İsâr

ise, kişinin müslüman kardeşini kendisine tercih ederek fedâkarca davranmasıdır (İsfehânî, 1948). Pragmatizm kavramı, özellikle 'faydacılık ve çıkarıcılık' anlamıyla öne çıkar. Çünkü faydacılık, genelde ahlakî bir tutum olarak ele alınmak istense de aslında menfaatçi ve çıkarıcı tutumu ifade eder (Dewey, 1988). Pragmatizmde, kişilerin çıkar duyguları insan ilişkilerine hâkim olur.

Buna karşılık tasavvufta pragmatizmin hedeflediği kişisel çıkarlar yerine toplumsal çıkarları öngören infâk ve isâr anlayışı ön plandadır (Beyzâvî, 1886). Maddî infâk; zekat, sadaka ve maddî yardım gibi bütün malî ibadetleri içerir. Manevî infâk ise, ihtiyaç sahiplerine makam, ilim, yol gösterme gibi bütün iyi faaliyetleri kapsar. Pragmatizm'e göre, Tanrı'nın da bir değeri vardır ve her değerın ise, faydalı olduğu ölçüde değeri vardır. Aynı zamanda insan yaşamı için yararlı olan ve ona katkı sağlayan her şey, iyidir (Türer, 2003). Pragmatist anlayışta, dış güdümlü dindarlık anlayışında olduğu gibi Allah, insanın kişisel çıkarlarını karşılamak için vardır. Tasavvufta ise Rab Teâlâ, bütün nimetlerin sahibi olan ve insana ikramda bulunan şükre layık tek hâkimdir.

Şükür, nimetleri avlayıp onları kendimize bağlamaktır. İnsan, şükürün sesini işittiği vakit, Allah'ın ikramlarının artışını izler. Aslında nimete şükretmeyi Allah'ın ikram etmesi de, bir nimettir. Şükür, nimeti vereni görerek kişinin kendi şükürünü görmemesidir (Rûmî, 1994). Bununla beraber kalbî şükür ise, kulun kendisine ikram edilen bütün nimetleri Allah'tan bilmesidir. Şükür, gerçekte şükretmekten aciz olduğunu görmektir.

3.4. Hedonizme Karşı Vecd ve Kanaat Anlayışı

Hedonizm denilen 'hazcılık' anlayışı, insanın istek, ihtiyaç ve arzularından beslenir. Fakat hedonizme göre post-modern tüketim ve anlayış şekli üzerinde ağırlıklı etkisi olan duygular, nefsanî arzular ve sonu gelmeyen hırslardır. Hazcı bir tüketim anlayışı, sürekli tüketimi hazcı bir anlayışla destekler. Hedonist tüketimin en önemli özelliği, kişinin elindekiyle yetinmemesi ve hep daha fazlasını istemesidir (Campell, 1987).

Tasavvuf ise, hedonist söylemin aksine, dünyevî hazlar yerine uhrevî hazların ve manevî mutlulukların tercih edilmesini gerektiğini, hazzın bir amaç değil araç olduğu söyler. Hedonizm; yeme, içme, cinsel ilişkide bulunma gibi hazların gerçek haz olduğunu ifade eder (Râzî, 2018). Halbuki tasavvufa göre tükenmeyen hazlar, manevî ve ilahî kaynaklıdır. Tasavvuf, hedonist anlayışın yerine kanaat anlayışını, tükenmeyen mutluluğun ve hazzın merkezine koyar. Kanaat, Allah'ın ikram ettiği bütün nimetlerden dolayı kulun Rabbinden memnun olmasıdır. Bu tanımlamadan kanaatin gayret edip sebeplere sarıldıktan sonra Allah'ın ikram ettiği sonuçtan ve nimetten memnun olmak olduğunu söyleyebiliriz (İbn Arabî, 1992).

Hedonizme göre birey, sonsuz ve karşılanamayan arzuların peşindedir. Buna bağlı olarak tüketim, asla tam anlamıyla insan için ortadan kaldırılamaz; insanı

tatmin edemez. Hedonizme göre haz veren her şey, iyidir; haz vermeyen her şey, kötüdür (Audi, 1999).

Tasavvuf, anlık bedenî hazlar yerine tükenmeyen manevî hazları insanın hayatının merkezine koyar. Buna, vecd duygusu denir. Vecd duygusu, kâinat-tan ve insanın kendisinden gördüğü ilahî isim ve sıfatların kalbe yansıması esnasında insanın yaşadığı manevî heyecan ve coşku duygusudur. Bu duygu, eşiz bir heyecan ve coşku duygusunu kalbe hissettirir. Buna karşılık hedonizm, anlık zevklerin ve heyecanların peşinde koşan, mutluluk ve zevk almayı amaç edinen, tüketim çılgınlığı içerisinde olan, maddiyata önem veren bireyler ortaya çıkarmıştır. Hedonist insanlar için bu dünyada önemli olan şeylerin başında para gelir ve bu insanlar, paraları varsa daha mutlu olacaklarına inanırlar (Şenel, 2013). Halbuki tasavvufî anlayış, tüketmenin vermiş olduğu haz duygusunun yerine manevî ve ilahî kaynaklı haz ve mutluluklara insanı yönlendirir. Hayat-tan zevk almayı amaçlayan hedonist insan tipinde eylemler gerçekleştirilirken haz ve tat alma duygusu öncelenmekte; gelecek düşünülmemekte ise de, şimdiye odaklanılmaktadır. Onlarda anlık mutluluk, ön plandadır ve bu mutluluk, zaman zaman narsistlikle iç içedir. Hazcı kişiler, cinselliği tercih etme ve alkol kullanma gibi anlık zevkleri önemli bir haz kaynağı olarak görürler (Aydınalp, 2021). Buna karşılık vecd kaynaklı bir âşk, insanı daha fazla Rabbî'nin ilahî isim ve sıfatlarıyla bütünleştirir.

4. Sonuç

Tasavvuf, ilahî aşkın ve bütünlüğün düşünce sistemidir. Narsizm, kişinin kendine âşık olmasıdır. Hâlbuki tasavvuf, insanın kendisine âşık olması yerine Rabbine ilahî aşkla ve muhabbetle bağlı olmasını ister. Bununla beraber narsist kişilik bozukluğuna sahip kişiler, sürekli dikkatin üzerlerinde toplanmasına ve hayran olunmaya ihtiyaç duyarlar. Onlar, daima kendilerini haklı görürler. Hâlbuki tasavvuf, insanın içindeki kibir duygusunu şişiren narsizm yerine, onun hem Rabbine hem de diğer varlıklara karşı mütevazı olmasını hedefler. Seküler hümanizmin en önemli yönü, Tanrı merkezli bir bakış açısına alternatif olarak, insan merkezli bir dünya görüşü ortaya koymasıdır. Hâlbuki tasavvufta insan merkezli bakış açısı yerine, Allah merkezli bir bakış açısı hâkimdir. İnsan, hayatının merkezine kendisini değil; Rabbini koyar. O, Rabbine karşı her durum ve şartta samimi duygular içerisinde ihlâsla bağlanır.

Pragmatist bakış açısında bir şeyin doğru olup olmadığı değil, işe yarayıp yaramadığı önem arz eder. Buna karşılık tasavvufta insanın kendi çıkarlarını ve menfaatlerini öne çıkaran pragmatizm yerine toplumsal çıkarlar ve toplumun menfaatleri ön plandadır. Toplumun menfaatini sağlamak için kişisel çıkarlar yerine infâk ve isâr anlayışı öne çıkarılır. Hedonizm denilen hazcılık; zevki, insan hayatının tek amacı sayar. Hedonizme göre zevk veren her duygu, faydalıdır ve iyidir. Tasavvuf, anlık bedenî hazlar yerine; tükenmeyen manevî hazları insanın hayatının merkezine koyar. Tasavvufî düşüncede bu duyguya da, vecd duygusu denir.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

5. Kaynaklar

- Ankaravî, İ. (1869). *Minhâcü'l-Fukârâ*, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, New York: Cambridge University Press.
- Aydınalp H., Şengül, F.N. (2021). Yeni Bir Gençlik Tipolojisi ve Ölçek Denemesi: Hedonist Gençlik, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 50: 124-138.
- Beyzâvî, N.E.S. (1886). *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, İstanbul: Şirketi Sahafiyeyi Osmâniyye.
- Campbell, K.W. (2007). *The Narcissistic Self: Background, an Extended Agency Model, and Ongoing Controversies*, New York: Psychology Press.
- Campbell, C. (1987). *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*, Cambridge: Blackwell Publishing.
- Cassier, E. (1979). *The Philosophy of the Enlightenment*, Princeton: Princeton University Press.
- Dewey, J. (1988). *The Quest for Certainty: A Study of the Relation of Knowledge and Action, in John Dewey, the Later Works*, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Foster, J. D. (2007). *The Narcissistic Self Background an Extended Agency Model and Ongoing Controversies*, (eds. Sedikides, C. ve Spencer, S., *Frontiers in Social Psychology: The Self*). Philadelphia: Psychology Press.
- Gilman, L. (1985). *Difference and Pathology*. New York: Cornell University Press.
- Gümüşhânevî, M.A.Z. (1825). *Mîzânü'l-İrfân*, İstanbul: Matbaâ-i Âmire.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Horney, K. (1999). *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, (çev Selçuk Budak). İstanbul: Öteki Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Düşünce Kitabevi.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değer Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İsfehânî, R. (1948). *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, (tah. Adnan Dâvûdî). Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyyeti.
- İbn Arabî, M. (1992). *Füsûsü'l-Hikem*, (thk. Ebu Âlâ el-Affî). Beyrût: Dârü'l-Mârifet.

- Kernberg, O. (1999). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsizm*, (çev. M Atakay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Köroğlu, E. (1994). *DSM-IV: Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı*, (çev. E. Köroğlu). Washington D.C.: Amerikan Psikiyatri Birliği Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2003). *Risâletü'l-Kuşeyrî*, Beyrût: Dârü'l-Hayr.
- Mâverdî, E.H. (1988). *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, Beyrût: Dâru İhyâ-i Ulûm.
- Muhasibî, H. (1970). *Riâye li Hukukillâh*, Kâhire: Dâru'l-Kütübü'l-Hadîseti.
- Râzî, E. (2018). *Ruh Sağlığı*, (çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayınları.
- Rûmî, M.C. (1994). *Fihî Ma Fih*, (çev. Ahmed Avni Konuk). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sayın, E. (2011). *Dua Terapisi*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Şenel, C. (2013). *İbn Miskeveyh: Yeni Eflatuncu Metafizik ve Ahlak*, İstanbul: İsam Yayınları.
- Şuûri, A. (1323). *Kitâbu'l-Kâşife*, Balıkesir: Mektebetü'l-Hamîdiyye.
- Türer, C. (2003). *Charles S. Peirce'nin Pragmatik Felsefesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kitabevi.
- Wells, H.K. (1986). *Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm*, (çev. Tahsin Yılmaz). İstanbul: Babil Yayınları.
- Winter, K.J. (1972). *Hümanizm Üzerine Konuşmalar*, (çev. Vedat Günyol). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zuhayli, V. (2005). *Tefsiru'l-Münîr*, (terc. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Er-yarsoy). İstanbul: Risale Yayınları.